

Åland

i Europeiska
unionen

ÅLAND I EUROPEISKA UNIONEN

Åland

i Europeiska unionen

Europainformationen

utrikesministeriet

www.europainformationen.fi

© Utrikesministeriets Europainformation

Text Sören Silverström

Uppdatering Andrea Karlsson

Redigering Päivi Toivanen, Christina Tallberg och Harri Varhama

Grafisk form Mika Launis

Tryck Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2013

ISBN print 978-952-281-153-0

ISBN pdf 978-952-281-154-7

Innehåll

Till läsaren	7
Inledning	9
Historisk bakgrund till Ålands stats- och folkrättsliga ställning	11
Den åländska självstyrelsen	13
Ålands väg in i EU	16
Åland väljer integrationsprocessens “innespår”	16
Ålands roll vid medlemskapsförhandlingarna	17
Ålands förhandlingsresultat	18
Det åländska beslutet om medlemskap	19
Ålands inflytande på EU-nivå	21
Ålands inflytande i EU-frågor på nationell nivå	22
Det åländska skatteundantaget	25
EU och den åländska ekonomin	27
EU och den åländska folkopinionen	30
Slutord och framtidsutsikter	32
Bilaga 1 – Protokoll nr 2 eller Ålandsprotokollet	34
Bilaga 2 – Kapitel 9a i Självstyrelselag för Åland	35
Bilaga 3 A – Landskapsundersökningen på Åland	39
Bilaga 3 B – Sammanfattning av landskapsundersökningarna i Finland	45

Till läsaren

Åland ligger på en strategiskt viktig plats i närheten av sjöfartsleden till Stockholm. Det strategiska läget låg som grund för beslutet att demilitarisera Ålandsöarna vid fredskongressen i Paris 1856.

Ålänningarna ville att Åland skulle bli en del av Sverige, men genom ett beslut av Nationernas Förbund 1921 erhöll Finland suveräniteten över Åland, som fick ett omfattande självstyre. Ålänningarna garanterades det svenska språkets, kulturens och de lokala sedvänjornas fortlevnad. Lagstiftningen, ekonomin och äganderätten var dock frågor, som fick sin lösning först efter andra världskriget. Självstyrelselagen har totalreviderats två gånger, 1951 och 1991. En ändring av självstyrelselagens bestämmelser om EU trädde ikraft den 1 juni 2004. Dessa nya bestämmelser utvecklar självstyrelsens ställning i förhållande till EU.

Förhållandet mellan Åland och fasta Finland var på många sätt konfliktfyllt ända till början av 1960-talet. Åland blev medlem av Nordiska rådet i början av 1970-talet och har varit en del av Europeiska unionen sedan Finlands anslutning i januari 1995.

Självstyrelselagen gav ålänningarna rätt att självständigt besluta om Åland skulle anslutas till EU. För att trygga den åländska ekonomin och självstyrelsen framförhandlades särskilda arrangemang för Åland i det s.k. Ålandsprotokollet, som är en del av Finlands anslutningsfördrag till Europeiska unionen. Genom Ålandsprotokollet godkände EU:s medlemsstater de redan existerande åländska begränsningarna av rätten att äga och besitta fast egendom på Åland samt rätten att bedriva näring på Åland. Dessa rättigheter är starkt knutna till den åländska hembygdsrätten.

EU:s lagstiftning om indirekta skatter gäller inte på Åland, vilket innebär att import och export till och från Åland står utanför unionens skatteområde. Det synligaste exemplet på detta är taxfreeförsäljningen vid resor mellan Åland och övriga Europeiska unionen.

Även om Åland är ett av Finlands 20 landskap, passar det inte in i standardformatet för ett landskap. Det enspråkigt svenska Åland har en stark egen identitet, som bl.a. tar sig uttryck i en egen flagga och egna frimärken.

Den här översikten över Åland i EU har 2005 sammanställts av Sören Silverström, som varit regioninformatör vid Europainformationen på Åland. Uppdatering av informationen har gjorts 2013.

Helsingfors i november 2005
Mariehamn i augusti 2013

EUROPAINFORMATIONEN

Inledning

Åland är ett självstyrt, demilitariserat och enspråkigt svenskt landskap i Finland. Antalet invånare är 28 500 personer, och Åland omfattar i sin helhet cirka 6 500 öar, holmar och skär. Mariehamn är Ålands enda stad medan Sottunga, med cirka 100 invånare, är Ålands och Finlands minsta kommun. Ålands ställning är speciell sett ur både ett finländskt och ett europeiskt perspektiv. Det syns bl.a. i terminologin gällande Ålands ställning i Finland. I självstyrelselagen används termparet landskapet/riket, och när ålänningarna talar om riket avser de övriga Finland.

De bakomliggande orsakerna till den ställning som Åland har fått inom EU bör sökas i Ålands historia. Också före inträdet i EU har Ålands ställning utformats genom internationella beslut. Den åländska självstyrelsen garanteras nämligen främst genom ett beslut fattat av Nationernas Förbund (Förenta Nationernas företrädare) år 1921. I dag reglerar EU allt större lagstiftningsområden och medlemsstaternas beslutanderätt har krympt.

Ordet federalism dyker stundtals upp i debatten om EU. Då bör man komma ihåg att förhållandet mellan Åland och riket uppvisar federalistiska drag. Också till den åländska självstyrelsens natur hör att avgöra vad Åland självständigt skall bestämma om och vad som skall höras till rikets behörighet. Det har sagts att Åland fungerar som en självständig stat inom de områden där landskapet har lagstiftande behörighet.

Vi skall här ge en överblick över hur EU-medlemskapet har påverkat Åland på olika sätt.

Historisk bakgrund till Ålands stats- och folkrättsliga ställning

Orsakerna till Ålands särställning både i Finland och internationellt bör sökas i tidigare internationella relationer. Stormakter har ofta visat sitt intresse för Ålands strategiskt viktiga läge. Bl.a. Napoleon lär ha sagt att Åland i handen på en stormakt är som ett vapen riktat mot Sveriges hjärta. Under den ryska tiden var Åland, liksom Finland i sin helhet, införlivat med det ryska kejsardömet. Ryssland befäste Åland och började också bygga en fästning i Bomarsund på det åländska fastlandet, i nuvarande Sunds kommun. Den stora fästningen i Bomarsund förstördes emellertid av franska och engelska trupper under Krimkriget. Vid fredsslutet i Paris 1856 demilitariserades Åland med en konvention genom Rysslands ensidiga förpliktelse. På detta sätt inleddes det folkrättsliga skyddet av Ålands demilitarisering. I dag firar Åland demilitariseringen den 30 mars som, i likhet med självstyrelsedagen, är en allmän flaggdag på Åland.

Vid tiden för det ryska imperiets sammanfall och Finlands väg mot självständighet 1917 växte det på Åland fram en överväldigande folkopinion som stödde en återförening med Sverige. Dessa strävanden godtogs inte av Finland som var villigt att ge ålänningarna enbart en begränsad autonomi. Ålandsfrågan hänsköts till det nygrundade Nationernas Förbund och löstes i juni 1921. Finland erhöll suveräniteten över Åland och förband sig att garantera Ålands befolkning dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor.

Lösningen av Ålandsfrågan har ofta karakteriserats som en kompromiss där alla parter fick någonting. Åland övergick inte till Sverige, men ålänningarna fick en självstyrelse med folkrättsliga och konstitutionella garantier. Finland fick behålla Åland, men Åland skulle komma att få en särställning i Finland. Svenskarna var troligen nöjda med den fortsatta demilitariseringen av Åland, d.v.s. det fanns vissa framtida garantier för att Ålands strategiska läge inte skulle bli ett militärt hot.

Ålandsfrågan fick således 1921 en internationell upplösning och samtidigt beslöt Nationernas Förbund att en konvention om Ålands

demilitarisering och neutralisering skulle göras upp. Denna konvention undertecknades samma år av tio europeiska stater. Ryssland är inte part i konventionen från 1921 men bestämmelser om Ålands demilitarisering finns dock med i det s.k. Moskvafördraget från 1940 och i fredsfördraget som undertecknades i Paris 1947. Den som har hembygdsrätt och är född på Åland eller har flyttat dit före 12 års ålder är befriad från värnplikt. Befrielsen från värnplikt har emellertid inte sitt egentliga ursprung i demilitariseringen.

Efter att Ålandsfrågan hade avgjorts genom Nationernas Förbunds ingripande stod Finland inför frågan om hur den åländska självstyrelsen skulle förverkligas i praktiken. En självstyrelselag för Åland hade antagits av Finlands riksdag redan 1920, men ålänningarna hade varit ovilliga att acceptera den i det skedet. Nu fanns beredskap att tillämpa självstyrelselagen. Efter att självstyrelselagen hade kompletterats med bestämmelser främst om jordförvärv och rösträtt förrättades 1922 det första valet av representanter till landstinget, det åländska "parlamentet". Landstinget, i dag lagtinget, sammanträdde till sitt första plenum den 9 juni 1922. Den 9 juni firas årligen Ålands självstyrelsedag. Självstyrelselagen, d.v.s. den lag som bl.a. reglerar lagstiftningsbehörigheten mellan Åland och riket, har totalreviderats två gånger, 1951 och 1991.

Den åländska självstyrelsen

Självstyrelsen innebär att Åland lagstiftar självständigt inom ett stort antal områden, varav de viktigaste är:

- undervisning, kultur och fornminnesvård
- hälso- och sjukvård
- näringslivets främjande
- intern trafik
- kommunalförvaltning
- polisväsende
- postväsende
- radio och television.

Till särdragen i förhållandet mellan Åland och riket hör landshövdingens ställning. Landshövdingen är rikets företrädare i landskapet, men till landshövding på Åland kan bara utnämnas en person som godtas av ålänningarna själva. Landshövdingen utnämns efter överenskommelse mellan republikens president och lagtingets talman.

Den åländska självstyrelsen innebär också att Åland har sina egna institutioner som handhar lagstiftning och förvaltning. Ålands lagstiftande församling benämns *lagting*. Ålands lagting stiftar landskapslagar inom de områden som hör till självstyrelsen och tillsätter Ålands landskapsregering. Landskapsregeringen kallades landskapsstyrelsen fram till den 1 juni 2004.

Lagtinget består av 30 medlemmar och väljs vart fjärde år. De politiska grupperna på Åland är fristående i förhållande till de politiska partierna i riket. De politiska grupperna Åländsk Center, Liberalerna på Åland, Moderaterna på Åland, Ålands Socialdemokrater, Obunden samling och Ålands Framtid delar för tillfället på platserna i lagtinget. Ålands landskapsregering bereder och verkställer landskapslagarna. Lantrådet är ordförande i landskapsregeringen som kan ha högst sju ledamöter, vilka kallas ministrar. Landskapsregeringen är beroende av lagtingets förtroende enligt parlamentarismens princip.

Förutom att självstyrelsen förknippas med egna lagstiftande och

verkställande organ finns det olika regler vars ändamål är att bevara Ålands svenska språk, kultur och lokala sedvänjor. Efter att Nationernas Förbund hade löst Ålandsfrågan 1921 skapades ett regelverk vars syfte skulle vara att bevara dessa principer. Särskilda krav infördes främst i fråga om språket, jordägandet, näringsrätten och rösträtten.

Åland är enspråkigt svenskt, vilket betyder att svenska är ämbets-språket i landskapets, kommunernas och statens förvaltning på Åland. Detta innebär också att alla handlingar som kommer från statliga myndigheter till Åland skall vara avfattade på svenska. Svenska är undervisningsspråket i de åländska skolorna. Ålänningarna försvarar aktivt enspråkigheten och man kan säga att det förekommer en åländsk identitet avskild från den finska. Åland har en egen flagga och egna frimärken.

Den åländska hembygdsrätten är ett slags regionalt medborgarskap som har införts för att garantera att den åländska kulturen och det svenska språket inte hotas och att den åländska jorden hålls i den åländska befolkningens ägo. Åländsk hembygdsrätt tillkommer ett barn under 18 år som har finskt medborgarskap och är bosatt i landskapet, om fadern eller modern har hembygdsrätt. Också inflyttade kan ansöka om hembygdsrätt men då skall den inflyttade, enligt huvudregeln ha bott fem år på Åland, vara finsk medborgare och ha tillfredsställande kunskaper i svenska. Endast personer som innehar hembygdsrätt får rösta och kandidera i lagtingsval. Det är möjligt för en person utan hembygdsrätt att rösta och kandidera i kommunalval om personen haft en kommun på Åland som sin hemkommun det senaste året. Det förekommer också inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom samt i rätten att utöva rörelse eller yrke som näring. Jordförvärvslagen för Åland innehåller principerna för förvärvandet av fast egendom på Åland. Den som har varit bosatt utanför Åland en längre tid än fem år förlorar sin hembygdsrätt. Arbetet med att förlänga antalet år man som studerande får vara borta från Åland utan att förlora sin hembygdsrätt håller som bäst på att diskuteras i lagtinget.

Också i ekonomiskt hänseende skiljer sig Åland från övriga landskap. Skatter, tullar och avgifter uppbärs av finska staten, men Ålands utgifter kompenseras genom att ett anslag i statsbudgeten ställs till lagtingets förfogande. Staten återbördar således ett belopp som behövs för de samhällsuppgifter som landskapet sköter i stället för staten. Anslaget utgör 0,45 procent av inkomsterna i statsbokslutet exklusive statens lån.

Självstyrelsen har ett mycket starkt konstitutionellt skydd. Självstyrelselagen kan bara ändras av Finlands riksdag i grundlagsenlig ordning och med Ålands lagtings överensstämmande beslut.

Åland blev medlem av Nordiska rådet 1970. Ålands lagting utser två av rådets sammanlagt 87 medlemmar och landskapsregeringen deltar i Nordiska ministerrådets arbete. Ett medlemskap i Europeiska unionen skulle emellertid komma att få mycket större konsekvenser än medlemskapet i Nordiska rådet.

Ur åländsk synvinkel var det viktigt att Ålands särställning skulle vara tryggad också efter ett eventuellt medlemskap i EU. I ett tidigt skede såg det ut som om vissa undantag var nödvändiga innan ett åländskt EU-medlemskap skulle vara möjligt, t.ex. hembygdsrätten var svårför-
enlig med ett undantagslöst EU-medlemskap. Den åländska ekonomin starka beroende av rederinäringen och färjtrafiken samt de konsekvenser ett EU-medlemskap kunde föra med sig sågs som en hotbild.

Ålands väg in i EU

Åland väljer integrationsprocessens "innespår"

I slutet av 1980-talet skedde det stora omvälvningar i Finlands näromgivning såsom Sovjetunionens sammanfall och splittring, som för sin del gav en avgörande knuff mot en orientering västerut. Finlands avsikter att aktivt delta i den västeuropeiska integrationen började synas allt tydligare i och med att Finland blev fullvärdig medlem av Europarådet 1989. Vid ungefär samma tidpunkt började man förhandla fram EES-avtalet (Europeiska ekonomiska samarbetsområdet). Det skedde en relativt snabb utveckling av Finlands avsikter gällande medlemskap, och i mars 1992 lämnade Finland in sin medlemsansökan.

Redan i ett tidigt skede insåg man att centrala aspekter i den åländska självstyrelsen knappast var förenliga med de principer som förknippas med den västeuropeiska ekonomiska integrationen. Den s.k. Europeiska enhetsakten införde målsättningen att skapa ett marknadsområde utan inre gränser där varor, tjänster, personer och kapital skall röra sig fritt över gränserna. Denna målsättning var inte förenlig med de begränsningar av t.ex. näringsrätt och jordförvärv som hembygdsrätten på Åland innebär. Om Åland hade anslutit sig till EU utan framförhandlade undantag skulle hembygdsrätten stått i strid med EU:s regelverk. I fråga om Åland stod Finland inför ett val av strategi i förhållandet till EU redan vid förhandlingarna om EES-fördraget åren 1989–1991. EES-fördraget trädde i kraft i början av år 1994, d.v.s. ett år före den slutliga anslutningen till EU. EES-fördraget visade sig därmed enbart vara ett mellanstadium före ett fullvärdigt medlemskap i EU.

För Ålands del fanns det två huvudalternativ att välja mellan: "innespåret" eller "utespåret". "Innespåret" betydde att Åland kunde ta del i integrationsprocessen och sträva efter att bli en del av EES och i ett senare skede också av EU. För att kunna bevara hembygdsrätten skulle man vara tvungen att förhandla fram något slag av specialarrangemang. Det finns några exempel på öar och andra områden i Europa som har

en särställning inom EU men ingen av dessa erbjöd en standardlösning på hur Ålands förhållande till EU borde arrangeras.

”Utespåret” hade inneburit att Åland lämnat sig utanför integrationsprocessen. Till exempel de danska självstyrande områdena Grönland och Färöarna står utanför Europeiska unionen. Även om Åland hade ställt sig utanför integrationsprocessen hade det varit nödvändigt att på något sätt reglera Ålands förhållande till EU, t.ex. i form av ett samarbetsavtal. Med facit i hand kan man se att det blev ”innespåret” med särskilda undantag för Ålands del, men den utvecklingsriktningen var ingen självklarhet i början av 1990-talet.

Ålands lagtings godkännande av EES-avtalet i november 1992 visade sig vara tämligen okontroversiellt och debatten kring EES-avtalet var ganska lugn. Detta berodde antagligen till en del på att de inskränkningar i jordförvärv och näringsrätt som hembygdsrätten innebär undantogs från EES-avtalet. EES-avtalet kom att bli riktgivande för hurdan Ålands ställning senare blev inom EU.

Ålands roll vid medlemskapsförhandlingarna

Beslutet om ett finländskt medlemskap i EU fick betydande följder för den åländska självstyrelsen och det var ett av de viktigaste besluten i Ålands historia. Enligt självstyrelselagen krävs för ingåendet av internationella avtal samtycke av Ålands lagting om avtalet berör den åländska självstyrelsen. Fördraget genom vilket Finland anslöts till Europeiska unionen var ett sådant avtal.

Finlands strävan var att garantera särskilda arrangemang för att trygga den åländska självstyrelsen, hembygdsrätten och ekonomin. Framför allt ville man trygga hembygdsrättens fortbestånd också efter ett inträde i EU. Bakgrunden till att Åland undantogs från EU:s beskattningsregler var att taxfreeförsäljningen skulle upphöra inom EU 1999. Detta hade fått betydande följder för Åland, som är mycket beroende av sjöfart och turism. Utredningar gjorda före medlemskapet antydde att den åländska ekonomin skulle kunna krympa med upp till 50 procent om taxfreeförsäljningen på färjorna mellan Finland, Sverige och Åland upphörde. Minskade inkomster inom färjtrafiken skulle kunna leda till en kedjereaktion med negativa följder för turistnäringen i sin helhet.

För förhandlingarna tillsattes en tjänstemannagrupp, den s.k. Jääskinen-gruppen, som enbart behandlade Ålandsfrågan. Tjänste-

mannagruppen utgjorde en av många kommittéer som skötte de praktiska förberedelserna inför medlemskapsförhandlingarna. Parallellt med denna process mellan Åland och riket förde regeringen också informella överläggningar med kommissionen för att klargöra kommissionens inställning till olika alternativ gällande Ålands status i EU.

Sedan Finland framlagt sitt förslag till förhandlingsunderlag utarbetade kommissionen en motposition om Åland och vidarebefordrade detta förslag till rådet för fastställande av EU-sidans gemensamma position gällande Ålands status i EU. Vid den konferens om Finlands anslutning till EU som hölls den 22 februari 1994 godtog företrädarna för Finlands regering EU:s gemensamma position om Åland. Finlands anslutningsfördrag undertecknades vid Europeiska rådets möte på den grekiska ön Korfu den 24 juni 1994.

Ålands förhandlingsresultat

EU godkände i stora drag alla arrangemang gällande Åland som Finland hade föreslagit vid förhandlingarna. Detta var anmärkningsvärt med tanke på att EU vanligtvis förutsätter att potentiella medlemmar godkänner den s.k. *acquis communautaire* eller EU:s regelverk utan undantag. De viktigaste stadgandena om Åland infördes i ett speciellt protokoll, protokoll nr 2 eller Ålandsprotokollet, som bifogades till Finlands anslutningsfördrag.

I protokollet godkändes de åländska begränsningarna av rätten att äga och besitta fast egendom på Åland, samt av rätten att bedriva näring på Åland. EU tillmötesgick också förslaget att Åland skulle undantas från EU:s skatteunion. Detta möjliggjorde att taxfreeförsäljningen i den för Åland livsviktiga färjtrafiken kunde bestå efter att taxfreeförsäljningen upphörde inom EU den 30 juni 1999.

Bestämmelserna om rösträtt och valbarhet i åländska kommunalval ändrades efter Ålands EU-inträde. Numera kan en person utan hembygdsrätt som har bott i en åländsk kommun de tre senaste åren rösta och kandidera i åländska kommunalval. Men kravet på hembygdsrätt kvarstår gällande rätten att rösta och kandidera i lagtingsval. EU har inte uppställt några krav i fråga om rösträtt och valbarhet till lagstiftande församlingar i medlemsstaterna.

Således hade Åland fått igenom de flesta av förslagen till undantag. Dessa undantag har en mycket hög rättslig status tack vare att Ålands-

protokollet utgör en del av Finlands anslutningsfördrag. Anslutningsfördraget hör till EU:s s.k. primärrätt och kan endast ändras efter alla medlemsstaters medgivande.

Den allmänna åsikten var att förhandlingarnas slutresultat var en framgång för Ålands del. En positiv överraskning var att Ålandsprotokollet kom att innehålla en hänvisning till "Ålands särställning enligt folkrätten". Denna hänvisning utgör ytterligare en bekräftelse på internationell nivå av Ålands autonomi, demilitarisering och neutralisering.

Det åländska beslutet om medlemskap

Finlands medlemskapsförhandlingar avslutades den 1 mars 1994 och det fanns nu ett framförhandlat slutresultat att ta ställning till. Ändå fanns det ännu tvistefrågor mellan riket och Åland. Landskapsstyrelsen (numera landskapsregeringen) ville att Åland gavs en utvidgad beskattningsrätt i samband med att Åland ställde sig utanför EU:s skatteunion. Landskapsstyrelsen (numera landskapsregeringen) ville också att Ålands inflytande inom EU tryggades. I detta avseende betonades speciellt kravet på en egen åländsk ledamot i Europaparlamentet. Varken den finska regeringen eller riksdagen gav några bindande löften i dessa frågor.

Finland ville inte utsätta sig för en situation där lagtinget inte godkände EU-medlemskapet, medan anslutningsfördraget ändå trädde i kraft och förpliktade Finland att tillämpa EU:s regelverk också på Åland. Detta undveks med hjälp av ett särskilt arrangemang. Finland skulle i ett senare skede, men innan Finlands medlemskap trädde i kraft, meddela om anslutningsfördraget också gäller på Åland. Finlands meddelande var beroende av hur den åländska befolkningen och lagtinget röstade om Ålands EU-medlemskap.

En folkomröstning arrangerades den 16 oktober 1994 i Finland, och en separat folkomröstning hölls senare på Åland. I den gemensamma folkomröstningen var ålänningarna inte lika klara för ett medlemskap som man var i det övriga Finland. Av ålänningarna var 51,9 procent för ett medlemskap medan 48,1 procent var emot. På fastlandet var fördelningen 57,0 procent för ett medlemskap och 43,0 procent emot.

Före den separata åländska folkomröstningen den 20 november 1994 hade svenskarna röstat om sitt medlemskap den 13 november

1994. I Sverige röstade man för ett medlemskap och Åland stod inför valet att ansluta sig till EU enligt framförhandlade villkor eller att lämna sig utanför ett EU med Finland och Sverige som medlemmar.

I den åländska folkomröstningen röstade ålänningarna slutligen med stor majoritet för ett medlemskap: 73,6 procent var för ett medlemskap medan endast 26,4 procent röstade emot. Lagtingsledamöterna röstade också klart för ett medlemskap. Vid omröstningen den 2 december 1994 röstade 26 av 30 lagtingsledamöter för ett åländskt EU-medlemskap. Ålänningarna och deras representanter i lagtinget hade gett sitt medgivande till ett åländskt EU-medlemskap. Därmed kunde Finland meddela EU:s medlemsstater att anslutningsfördraget också skulle tillämpas på Åland.

Efter EU-medlemskapet har Ålands lagting även gett sitt bifall i samband med behandlingen av Amsterdam, – Nice- och Lissabonfördraget.

Ålands inflytande på EU-nivå

Det är staterna som är beslutsfattare inom EU. Staten Finland förhandlade med medlemsstaterna om anslutningen till EU och undertecknade anslutningsfördraget. Staternas dominerande ställning som beslutsfattare syns också i det viktigaste beslutsfattande organet i EU, dvs. rådet. Endast medlemsstaternas representanter har rösträtt i rådet. Eftersom autonoma regioner inte har rösträtt i rådet måste de försöka få sin röst hörd genom att påverka medlemsstaten. Principen att medlemsstaten i sin helhet för talan inför olika EU-organ gäller också vid EU-domstolen. Till exempel om en åländsk bestämmelse som faller under den åländska självstyrelsen befinns strida mot EU-rätten är det Finland, inte Åland, som formellt ställs inför EU-domstolen. Enligt självstyrelselagen ges dock landskapets representant rätten att delta i den muntliga behandlingen vid domstolen.

Frågan om fördelningen av eventuella penningbelopp som EU-domstolen dömer Finland att betala på grund av Ålands bristfälliga genomförande av EU-rätten har numera reglerats i självstyrelselagen. Utgångspunkten är att landskapet, med en möjlighet till jämkning, ansvarar för penningbelopp som landskapet har orsakat.

En självstyrande region som Åland har möjlighet att påverka beslutsfattandet i EU på två plan. Åland kan påverka utformandet av Finlands ställningstagande i rådet genom den nationella beredningsproceduren, eller försöka få sin röst hörd på det övernationella planet. I förhållande till både rådet och Europaparlamentet är det åländska inflytandet i Bryssel av indirekt natur eftersom Åland inte väljer en egen representant till Europaparlamentet och det är Finland i sin helhet som är representerat i rådet.

Åland är ändå inte helt utan representation i Bryssel. Det finns andra organ och informella kanaler genom vilka regionala synpunkter kan framföras. Enligt självstyrelselagen utser landskapsregeringen en representant till EU:s Regionkommitté. Regionkommittén är ett rådgivande organ som företräder olika regionala intressen i EU. Åland har också en specialrådgivare vid Finlands ständiga representation vid EU i Bryssel. Specialrådgivarens huvudsakliga uppgift är att förmedla information till Åland och landskapsregeringen om arbetet vid EU:s institutioner. Till uppgifterna hör också att förmedla information och fakta om Åland till EU:s institutioner.

Ålands inflytande i EU-frågor på nationell nivå

Genom EU-medlemskapet avstod både Finlands riksdag och Ålands lagting från en del av sin lagstiftningsmakt. Ärenden som bereds och antas inom EU kan gälla varierande områden och beröra ärenden som tidigare har handhåfts av Åland enligt självstyrelselagen. Därför är det synnerligen viktigt att Åland deltar i den nationella beredningsproceduren.

Då kommissionen kommer med nya förslag till rättsregler skall medlemsstaterna utarbeta en ståndpunkt om dessa förslag. Det är således medlemsstaten Finland som framför sin ståndpunkt i rådet, det viktigaste beslutsfattande EU-organet.

Åland kan få sin röst och åsikt hörd när Finlands nationella ståndpunkt utformas. Detta förutsätter att ett EU-ärende genomgår en åländsk beredningsprocedur i landskapsregeringen och vid behov i lagtinget. Finlands ståndpunkt utformas i en nationell beredningsprocedur som förekommer parallellt med den åländska beredningsproceduren.

Då Finland blev medlem i EU infördes bestämmelser i självstyrelselagen om Ålands deltagande i den nationella beredningsproceduren. Dessa bestämmelser utvecklades genom en ändring av självstyrelselagen som trädde i kraft sommaren 2004. Enligt självstyrelselagen skall landskapsregeringen informeras om ärenden som bereds inom EU:s institutioner om frågan faller inom Ålands behörighet eller annars kan ha särskild betydelse för Åland. Landskapsregeringen har rätt att delta när dylika ärenden bereds i statsrådet. Självstyrelselagen ger också landskapsregeringen befogenhet att till den del ärendet faller inom Ålands behörighet formulera Finlands ställningstagande vid tillämpningen av EU:s gemensamma politik på Åland. Detta gäller främst vid tillämpning av gällande rätt, vid beredning av mål- och utvecklingsprogram för utverkande av EU-stöd, vid notifiering av nationella stöd samt vid löpande hantering av stöd som medfinansieras av Åland.

Behandlingen av ett EU-ärende – t.ex. antagandet av ett nytt EU-direktiv – kan indelas i olika skeden och den sker i växelverkan mellan

Åland, det nationella planet och det övernationella planet. Ett ärende bereds först i kommissionen. Detta skede är inte offentligt utan ärendet blir offentligt då ett officiellt lagstiftningsförslag framläggs. Kommissionens förslag sänds också till landskapsregeringen och enheten för Europarätt och externa frågor. Här görs en bedömning av om förslaget antingen faller inom Ålands behörighet eller annars är viktigt och intressant för Åland. Enligt landskapsregeringens redogörelse över EU-ärenden från 2012 uppskattas ungefär hälften av kommissionens initiativ vara sådana ärenden.

Landskapsregeringen skall hålla lagtinget underrättat om ur åländsk synvinkel viktiga EU-ärenden, eftersom landskapsregeringen är beroende av lagtingets förtroende. I EU-ärenden har landskapsregeringen olika alternativ i kontakten med lagtinget. Landskapsregeringen kan avge ett meddelande till lagtinget varefter ärendet diskuteras i lagtingets plenum. Detta sker främst i samband med omfattande EU-ärenden, t.ex. regeringskonferenser. Vid ett s.k. samrådsförfarande bereder landskapsregeringen och lagtinget tillsammans ärendet. Detta sker antingen i lagtingets självstyrelsepolitiska nämnd eller i något av fackutskotten. Om ett s.k. samrådsförfarande inte kommer i fråga sänds EU-ärendet lagtinget för kännedom. I så fall bedöms ärendet som mindre betydelsefullt och lagtinget kan avgöra om det behövs samråd i frågan.

Parallellt med den åländska beredningen av ett EU-ärende pågår också en beredningsprocedur i riket. Finlands ståndpunkter i EU-ärenden samordnas genom en procedur där olika roller och funktioner innehas av de behöriga ministerierna, de olika beredningssektionerna (ca 40 st.), kommittén för EU-ärenden och EU-ministerutskottet. Varje ministerium har utsett en Ålandsansvarig tjänsteman. Åland har en egen representant i varje beredningssektion och landskapsregeringen skall underrättas om ur åländsk synvinkel viktiga EU-ärenden som behandlas i beredningssektionerna.

Ett EU-ärende kan föras vidare från beredningssektionerna till kommittén för EU-ärenden i vilken landskapsregeringens förvaltningschef ingår. Ett EU-ärende kan slutligen beredas på politisk nivå i EU-ministerutskottet där lantrådet har rätt att bli hörd om ärendet faller inom Ålands behörighet eller det annars är särskilt viktigt för Åland. I regel behandlas alla politiskt, ekonomiskt och rättsligt betydande EU-ärenden i EU-ministerutskottet. Utöver dessa organ har EU-sekretariatet och Finlands ständiga representation vid EU i Bryssel viktiga uppgifter inom den nationella beredningsproceduren. EU-

sekretariatet samordnar EU-ärendena som behandlas i de olika ministerierna och fungerar också som sekretariat för EU-ministerutskottet och kommittén för EU-ärenden. Den nationella beredningsproceduren är inte avskild från parlamentariskt inflytande och kontroll. Det är speciellt riksdagens stora utskott som utövar denna funktion. Ålands riksdagsledamot har rätt att delta i stora utskottets sammanträden och kan framföra åländska synpunkter där.

Följande steg är en beredning på EU-nivå i rådets arbetsgrupper och i Europaparlamentet. Landskapsregeringen skall ges tillfälle att på begäran delta i Finlands delegations arbete, t.ex. i rådet och rådets arbetsgrupper. Om det under den nationella beredningen i Finland inte har varit möjligt att samordna landskapets och rikets ståndpunkter i ett EU-ärende som faller inom landskapets behörighet kan landskapsregeringen begära att landskapets avvikande ståndpunkt delges när Finlands ställningstaganden presenteras i EU:s institutioner. Landskapsregeringens specialrådgivare vid Finlands ständiga representation i Bryssel följer upp de ärenden som är viktiga ur åländsk synvinkel. Efter att beslut har fattats på EU-nivå skall medlemsstaterna verkställa beslutet. Landskapsregeringen och lagtinget kommer i kontakt med EU-frågor inte bara i beredningsskedet utan också t.ex. vid verkställandet av EU-direktiv. Eftersom Åland har en omfattande lagstiftningskompetens skall Åland se till att den åländska lagstiftningen överensstämmer med lagstiftningen antagen inom EU.

EU-medlemskapet har medfört allt tätare kontakter mellan myndigheterna på Åland och på fastlandet.

Det åländska skatteundantaget

EU förknippas framför allt med ekonomiskt samarbete, och integrationen har onekligen varit intensiv. Tullar och skatter i handeln mellan EU:s medlemsstater har slopats och gradvis har det skapats en inre marknad med fri rörlighet för varor, tjänster, personer och kapital. Tax-freeförsäljningens upphörande inom EU den 1 juli 1999 var ett led i detta sammanförande av medlemsstaternas ekonomier.

Det åländska skatteundantaget och den tillhörande skattegränsen var inte det som i sista hand eftersträvades vid medlemskapsförhandlingarna utan skatteundantaget var en förutsättning för att kunna hålla kvar den skattefria försäljningen och därmed bevara en livskraftig åländsk ekonomi. Det fanns nämligen farhågor om att slopandet av den skattefria försäljningen skulle ge upphov till en kedjereaktion som skulle återverka negativt på färjtrafiken, turismen och på den åländska ekonomin i sin helhet.

De teoretiska grundprinciperna bakom upprättandet av en skattegräns runt det åländska territoriet är att Åland som en del av Finland hör till EU:s tullområde men inte till EU:s skatteområde. EU har gemensamma tullsatser i förhållande till områden utanför EU:s tullområde, medan det inte uppbärs tull för varor i fri omsättning innanför EU:s tullområde. Eftersom Åland hör till detta tullområde uppbärs inte tull för varor som transporteras över den åländska landskapsgränsen till och från ett land inom EU:s tullområde. På grund av att Åland befinner sig utanför EU:s skatteområde likställs handel till och från ett annat område inom EU, inklusive det övriga Finland, med import och export i skattehänseende. Detta betyder att ett åländskt företag som inhandlar varor från ett EU-land köper varorna skattefritt och sedan betalar mervärdesskatt på varorna vid införseln till Åland. Å andra sidan är ett åländskt företag som exporterar till t.ex. Tyskland befriat från skatt, d.v.s. om ett tyskt företag importerar från Åland erlägger det tyska företaget mervärdesskatt vid införsel till Tyskland. Arrangemangen förknippade med skattegränsen förutsätter således gränsbeskattning och gränskontroll.

Skattegränsdeklarationerna görs i Mariehamns tull i Ämbetshuset. Import- och exportklareringen sker genom att man lämnar in en fraktsedel vid Mariehamns Västerhamn, i Långnäs, på Mariehamns flygfält eller på skärgårdsfärjorna.

Varorna i handeln mellan Åland och ett EU-land kan antingen deklareras med ett s.k. SAD-dokument (Single Administrative Document) eller förtullas via nätet. SAD-dokumentet används också i handeln mellan ett EU-land och länder utanför EU. Långtgående förenklingar har införts i handeln mellan Åland och fastlandet, och SAD-dokumentet används inte i denna handel.

Den s.k. säkerhetsklausulen i Ålandsprotokollet stadgar att undantaget syftar till att bevara en livskraftig åländsk ekonomi. Undantaget får inte återverka negativt på EU:s intressen eller gemensamma politik. Kommissionen har till uppgift att övervaka det åländska skatteundantaget. Om kommissionen anser att skatteundantaget ger upphov till osund konkurrens kan kommissionen föreslå förändringar i det.

Ålandsprotokollet tryggade den åländska rederi- och turistnäringens utkomst genom att taxfreeförsäljningen i färjtrafiken kunde kvarhållas. Det har emellertid förekommit en viss kritik på Åland mot den uppkomna skattegränsen och skatteundantagets praktiska konsekvenser. Skattegränsen orsakar mera arbete och tilläggskostnader för en företagare som bedriver handel över skattegränsen.

EU och den åländska ekonomin

Åland var i början av 2000-talet förhållandevis framgångsrikt med endast 2,3 procent arbetslösa arbetssökande år 2004 men denna siffra steg i takt med att den ekonomiska situationen i Europa försämrades. År 2010 kröp arbetslösheten över 3,0 procent, för första gången sedan 1998. År 2012 var den öppna arbetslösheten i medeltal 3,1 procent. Dessa siffror är dock låga i jämförelse med Finland som samma år hade 7,7 procent arbetslösa. Vidare överstiger bruttonationalprodukten per invånare genomsnittet i det övriga Finland. Typiskt för Åland är att andelen företagare är relativt hög. Också aktiesparandet är vanligare på Åland än i det övriga Finland. Det förväntade antalet levnadsår på Åland hör antagligen till de högsta i världen, för de åländska kvinnorna, dvs. flickor födda 2010 var det hela 83,8 år.

Finska staten uppbär skatter, tullar och avgifter på Åland liksom i övriga Finland. I gengäld kompenseras landskapets utgifter genom ett anslag i statsbudgeten som ställs till lagtingets förfogande. Denna så kallade klumpsumma utgör 0,45 procent av inkomsterna i statsboks slutet exklusive statens lån. Under 2013 har minskade skatteintäkter i Finland gjort att den åländska klumpsumman förväntas minska med närmare fem miljoner euro, vilket ställer stora sparkrav på landskapets offentliga finanser.

I en utredningsrapport utgiven av Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) från början av 2000-talet framkommer det att skattegränsen skapat såväl vinnare som förlorare inom den åländska ekonomin. För åländska företagare i allmänhet har handeln med det övriga Finland medfört tilläggskostnader. Ur ett bredare samhällsekonomiskt perspektiv har den åländska ekonomin vunnit på skatteundantaget, då till exempel rederier och serviceföretagare inom turistbranschen har fått ökade intäkter. Även taxfreeförsäljningen, främst inom färjtrafiken, har dragit nytta av skatteundantaget. Slopandet av taxfreeförsäljningen i Kvarken har tydliggjort den skattefria försäljningens betydelse för passagerartrafiken. Sjöfartsnäringen är mycket internationell till sin karaktär och dess framtid har diskuterats livligt. Eventuella utflaggning-

ar kan leda till stora förändringar inom den åländska rederinäringen och färjtrafiken. I motsvarande utredningsrapport från 2012 av ÅSUB framkommer det att de åländska företagen påverkas mycket av transportkostnaderna, eftersom dessa är betydande för exporten av produkter och importen av förnödenheter. Kostnadsläget är generellt sett högt på Åland, vilket delvis kan förklaras med de fördyrande transporterna. År 2012 var varuhandeln över skattegränsen, med det finska fastlandet, lite lägre än varuhandeln med utlandet. Exporten till utlandet var något större (155 miljoner euro) än exporten till fastlandet (138 miljoner euro), medan importen från utlandet var avsevärt större (428 miljoner euro) än importen från fastlandet (310 miljoner euro).

Det finns cirka 14 000 hektar åkermark på Åland vilket representerar ungefär 9 procent av den totala landarealen. Det åländska jordbruket präglas av att gårdsstorlekarna har vuxit och antalet små jordbrukslägenheter minskat. Det åländska jordbruket är ändå småskaligt jämfört med det övriga Finland. Statistiken visar att antalet jordbrukslägenheter på Åland har minskat från 617 till 535 stycken från år 2006 till 2011. Medelarealen har under samma tidsperiod ökat från 23,4 hektar till 26,1 hektar. Vidare har de åländska jordbrukarna den högsta medelåldern av alla regioner i landet på 52,7 år och trenden är att andelen äldre jordbrukare hela tiden ökar. Med tanke på att allt färre unga människor vågar välja lantbrukaryrket och inkomsterna från jordbruket har minskat är det åländska jordbruket, liksom primärnäringarna i sin helhet, en av EU-medlemskapets förlorare. Antalet sysselsatta minskar ständigt och från år 2000 har antalet minskat från omkring 700 personer till ungefär 464 personer år 2009. Också intresset för att ta över eller starta upp jordbruksföretag är sjunkande, både sett till unga och till kvinnor. Den omfattande byråkratin som idag omger jordbruket uppfattas ofta som avskräckande. Utöver detta medför höga transportkostnader och ökade driftskostnader att Åland har sämre förutsättningar att klara av EU:s jordbrukspolitik än det övriga Finland.

Den allmänna tillbakagången inom lantbruksnäringen till trots, så visar undersökningar att intresset för att göra investeringar bland lantbrukarna ökar. Denna framtidstro hänger tydligt ihop med möjligheten att söka offentliga investeringsbidrag. Den ekologiska odlingen har även blivit populärare och åkermark i ekologisk produktion har ökat kontinuerligt under EU-medlemskapet. År 2011 uppgick den ekologiskt odlade arealen till drygt 3 400 hektar.

Många sektorer inom det åländska lantbruket är dock beroende

av betydande subventioner och stöd. Detta innebär att jordbruket som helhet är under stor påverkan av de politiska beslut som fattas rörande reformer av jordbrukspolitiken. EU-stöden är därför en annan ekonomisk faktor som påverkar det åländska samhället.

Åland deltar i olika program som delfinansieras av EU:s fonder – Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF), Europeiska socialfonden (ESF), Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) samt Europeiska havs- och fiskerifonden (EHFF). Det ekonomiskt mest omfattande programmet är landsbygdsutvecklingsprogrammet. Det syftar till olika mål, varav miljöstödet betonar det miljövänliga jordbrukets betydelse. Hela Åland definieras som ett mindre gynnat område, vilket innebär att det är stödberättigat för det så kallade LFA-stödet, som skall kompensera de högre produktionskostnaderna och ogynnsamma produktionsförhållandena som Ålands läge medför. Syftet med startstödet är att öka antalet nyetableringar inom jordbruket. Till detta kommer ännu helt EU-finansierade åtgärder till jordbruket (s.k. CAP-stöd).

Åland kommer att genomföra ett operativsystem för Åland 2014–2020 för ERUF och ESF. Syftet med programmet är att utveckla kunskapen och förbättra kompetensen inom arbetslivet, öka sysselsättningen, produktiviteten och innovationskapaciteten samt förnya och diversifiera det åländska näringslivet och bidra till ett välutbildat, jämställt och aktivt inkluderande samhälle. Ett förverkligande av dessa mål förväntas ge en hög sysselsättningsgrad, god skattekraft, konkurrenskraftiga företag och en långsiktigt hållbar tillväxt som gör det möjligt att behålla den åländska välfärden på en fortsatt hög nivå.

Avsikten med programmet Interreg V A Central Baltic Programme 2014–2020, som inkluderar Åland, kustområdena i Sverige, Finland, Estland och Lettland, är att främja företagens konkurrenskraft och innovation, miljövänliga transporter, en god utveckling av vattenkvaliteten samt regionens kompetensförsörjning.

Vad gäller fisket är fiskodlingen särskilt viktig i skärgården. De senaste åren har havsfiskets betydelse minskat, medan det småskaliga kust- och skärgårdsfisket samt fisketurismens betydelse har ökat. Nästan hälften av de åländska yrkes- och binäringsfiskarna är bosatta i skärgården och nästan 90 procent av fiskodlingens totala omsättning på 16,6 miljoner euro (2011) kommer från företag i skärgården. Det så kallade fiskeriprogrammets (strukturplanen för fiskerinäringen) finansieringsram för åren 2007–2013 uppgick till 6,8 miljoner euro, varav EU stod för cirka hälften. Enligt nuvarande förslag blir finansieringsramen för åren 2014–2020 ungefär på samma nivå.

EU och den åländska folkopinionen

Ett av Europeiska unionens problem är och har varit att få medborgarna i Europa att aktivt delta i det europeiska integrationsprojektet. EU har stundtals kritiserats för att vara en elitistisk byråkrati utan kontakt med människors vardag. Det faktum att valen till Europaparlamentet ofta uppvisat oroväckande lågt valdeltagande talar för att det finns ett demokratiunderskott. Ålänningarna har inte avvikit i detta avseende.

Tidigare nämndes att ålänningarna röstade för ett EU-medlemskap både i den folkomröstning som gällde hela Finland och den som senare enbart genomfördes på Åland. Deltagandet i folkomröstningarna var emellertid relativt lågt: 61,2 procent i den nationella folkomröstningen och 49,1 procent i den separata åländska folkomröstningen. Den nationella folkomröstningen uppvisade en klar trend: endast i Mariehamn och med en mycket knapp majoritet i Lemland röstade man för ett medlemskap. I alla de 14 övriga kommunerna röstade majoriteten emot ett medlemskap. Det verkar således ha funnits en motsättning mellan stad och landsbygd. I den separata åländska folkomröstningen var trenden en annan, inte i en enda kommun var majoriteten emot ett medlemskap. Men då Åland höll sin folkomröstning var det klart att både Finland och Sverige skulle ansluta sig till EU.

Det åländska intresset för EU testades också vid valet till Europaparlamentet den 13 juni 1999. Två saker utmärkte valet på Åland. De flesta röstade på SFP och Astrid Thors, men valdeltagandet var mycket lågt. Endast 21,8 procent av de röstberättigade kom till vallokalerna. Vid valet till Europaparlamentet år 2004 uppgick det åländska valdeltagandet till 35,6 procent. I detta val ställde ålänningarna Viveka Eriksson och Barbro Sundback upp vilket torde ha varit den främsta orsaken till det höjda valdeltagandet på Åland. Röstningsaktiviteten i valet 2009 blev det högsta hittills på Åland med ett valdeltagande på 48,2 procent, vilket var högre än i både Sverige och Finland. Ålänningen Britt Lundberg var den populäraste kandidaten och hon fick nästan 82 procent av samtliga godkända åländska röster. Jämför man röstningsaktiviteten mellan könen var det betydligt fler kvinnor som röstade än män och

skillnaden ökade ytterligare från valet 2004. Ser man på geografiska områden var skärgårdsborna mest aktiva med en röstningsprocent på 55 procent jämfört med 48 procent på landsbygden och 47 procent i Mariehamn. Eftersom Åland inte har en egen plats i Europaparlamentet och inte utgör en egen valkrets i valet deltog de åländska kandidaterna på de rikstäckande partilistorna.

Även om det åländska deltagandet i val till Europaparlamentet har ökat är det en stor framtida utmaning att öka människornas intresse för EU, både på Åland och i övriga delar av EU.

Inställningen till EU på Åland kan med vissa förbehåll också utläsas i den opinionsundersökning som 2013 utfördes av Taloustutkimus Oy på uppdrag av den Europeiska kommissionens representation i Finland. Närmare om EU-opinionsundersökningen på Åland i bilagorna 3 A och 3 B.

I undersökningen som gjordes genom telefonintervjuer, intervjuades totalt 250 slumpmässigt utvalda ålänningar i åldern 15–79 år, och där framkom flera intressanta saker. Åland är tillsammans med Nyland, Egentliga Finland och Tavastland mest positiva i Finland till EU-medlemskapet och anser i högre grad än de andra landskapen att det påverkar vardagslivet positivt.

De åländska kvinnorna är generellt sett snäppet mer positiva till EU-medlemskapet än de åländska männen, men när det kommer till medlemskapets inverkan på vardagslivet anser fler män än kvinnor att de påverkats positivt. Intressant är dock att opinionerna i bägge dessa frågor är betydligt mer negativa bland de unga i åldern 15–24 år än bland de äldre. Samma åldersgrupp har även ett lågt intresse för EU:s verksamhet – nästan hälften så lågt som hos 65–79-åringarna. Noteras bör dock att såväl opinionerna som intresset för EU-medlemskapet förhöjs avsevärt i följande åldersgrupp, 25–34-åringarna.

På frågan om Europas öppna gränser har gjort det lättare på något område svarade en majoritet på 53 procent ”resor”. Vidare ansåg en majoritet av de svarande i undersökningen att åländska företag har kunnat dra nytta av de möjligheter som EU erbjuder.

Slutord och framtidsutsikter

Bilden av Ålands roll i EU är varken enhetlig eller okontroversiell. Medlemskapsförhandlingarna innebar att Åland fick ett relativt förmånligt förhandlingsresultat. Den åländska hembygdsrätten kvarstår och tax-freeförsäljningen i flyg- och färjtrafiken fortsätter p.g.a. att Åland står utanför EU:s skatteunion. Detta har betytt fortsatt framgång för den åländska ekonomin i sin helhet, men alla branscher och företag har inte varit lika stora vinnare.

Beträffande framtidsutsikterna och möjliga hotbilder inom EU kan Åland inte undantagslöst jämföras med övriga delar av Finland. En gemensam hotbild verkar vara avfolkningen av skärgården och landsbygden. Åldersstrukturen är starkt negativ i alla skärgårdskommuner, där i medeltal 27,7 procent av befolkningen är över 65 år mot 18,9 procent på hela Åland. Livet i en skärgårdskommun på Åland är förknippat med tilläggskostnader och servicenivån är inte alltid lika hög som i t.ex. Mariehamn. Även om Ålands ekonomi är framgångsrik bör man komma ihåg att den åländska ekonomin till stora delar är beroende av sjöfart och turism. Utvecklingen inom sjöfartsnäringen och sjöfartspolitikerna är av största vikt för Åland.

Det är mycket som har hänt sedan EU bildades år 1952 och antalet medlemsländer har kontinuerligt ökat. Utvidgningen av unionen ställer även krav på en modernisering, vilket senast gjordes genom det så kallade Lissabonfördraget. Den 25 november 2009 gav Ålands lagting efter en slutlig omröstning sitt bifall till Lissabonfördraget med 24 röster, vilket gav kvalificerad majoritet. Under hösten 2009 hade slutligen samtliga av EU:s dåvarande medlemsländer godkänt fördraget som trädde i kraft den 1 december samma år. Åsikterna om EU:s framtida utveckling är dock en ständigt pågående diskussion i Europa.

Den ekonomiska krisen i början av 2000-talet och framåt slog hårt mot hela EU, men extra kraftigt mot flera medlemsländer i södra Europa. Inte heller Åland har gått opåverkat genom krisen och framtidsutsikterna och hoten påverkas i mångt och mycket av ekonomin. Några av EU:s huvudmål är just därför att stimulera tillväxt och sys-

selsättning, fördjupa den inre marknaden och stärka Ekonomiska och monetära unionen (EMU).

En annan utmaning för Åland är det alltjämt ökande antalet EU-frågor på arbetsbordet. I takt med att unionen växer tillkommer även allt fler EU-ärenden som direkt eller indirekt påverkar Åland. Resurserna är dock begränsade och medför att landskapsregeringen är tvungen att prioritera. Varje år utarbetar landskapsregeringen därför ett EU-meddelande där de listar de ärenden som anses vara viktigast att arbeta med under året. Under 2013 stod bland annat det nya jordbruksprogrammet, fiskeriprogrammet, det nya tobaksdirektivet, EU-strategin för Östersjöområdet samt offentlig upphandling på den prioriterade agendan. Arbetet med att få en åländsk representant i Europaparlamentet är även fortsättningsvis en viktig fråga.

BILAGA 1

Protokoll nr 2 eller Ålandsprotokollet

Med hänsyn till Ålands särställning enligt folkrätten skall de fördrag som ligger till grund för Europeiska unionen omfatta Åland med följande undantag:

Artikel 1

Bestämmelserna i Romfördraget skall inte hindra att de bestämmelser om Åland tillämpas som är i kraft den 1 januari 1994 och som gäller

- inskränkningar, på icke-diskriminerande grund, i rätten för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland samt för juridiska personer att förvärva och inneha fast egendom på Åland utan tillstånd av Ålands behöriga myndigheter,
- inskränkningar, på icke-diskriminerande grund, i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland.

Artikel 2

a) Ålands territorium - som skall anses vara ett tredje land enligt artikel 3.1 tredje strecksatsen i rådets direktiv 77/388/EEG, i direktivets lydelse efter ändringar, och ett sådant nationellt område som inte omfattas av de direktiv om punktskatteharmonisering som avses i artikel 2 i rådets direktiv 92/12/EEG - skall inte omfattas av EG-bestämmelser om harmonisering av medlemsstaternas lagstiftning om omsättnings-skatt, punktskatt och annan indirekt skatt. Detta undantag skall inte återverka på gemenskapens egna intäkter.

Denna punkt skall inte gälla de bestämmelser om skatt på kapital som finns i rådets direktiv 69/335/EEG, i direktivets lydelse efter ändringar.

b) Detta undantag syftar till att bevara en livskraftig åländsk ekonomi och skall inte återverka negativt på unionsintressena eller unionens gemensamma politik. Om kommissionen skulle finna att det inte är

motiverat att behålla de bestämmelser som finns i punkt a, särskilt med tanke på sund konkurrens och egna intäkter, skall kommissionen förelägga rådet ändamålsenliga förslag som rådet skall besluta om i enlighet med tillämpliga bestämmelser i Romfördraget.

Artikel 3

Finland skall se till att alla fysiska och juridiska personer i medlemsstaterna likabehandlas på Åland.

BILAGA 2

Självstyrelselag för Åland

9 a kap (30.1.2004/68) Ärenden som gäller Europeiska unionen

59 a § (30.1.2004/68) Beredning av nationella ställningstaganden

Landskapsregeringen har rätt att delta i beredningen vid statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom Europeiska unionen, om beslutanderätten annars enligt denna lag skulle höra till landskapets behörighet eller om saken på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet. För den händelse landskapets och rikets ståndpunkter i frågor som enligt denna lag hör till landskapets behörighet inte kan samordnas, skall landskapets ståndpunkt på begäran av landskapsregeringen delges när Finlands ställningstaganden presenteras i Europeiska unionens institutioner.

Om det beslut som skall fattas inom Europeiska unionen helt eller delvis gäller tillämpning av Europeiska gemenskapens gemensamma politik på Åland, formulerar landskapsregeringen innehållet i Finlands ställningstagande till den del saken enligt denna lag annars skulle höra till landskapets behörighet.

Landskapsregeringen skall underrättas om beredningen inom Europeiska unionen av de ärenden som avses i 1 mom. Landskapsregeringen skall också på begäran ges tillfälle att delta i Finlands delegationsarbete när frågor som enligt denna lag hör till landskapets behörighet bereds inom Europeiska unionen.

Lagtinget kan i frågor som hör till landskapets behörighet delge riksdagen ett motiverat yttrande om huruvida ett utkast till lagstiftningsakt från Europeiska unionen är förenligt med subsidiaritetsprincipen. Lagtingets ståndpunkt ska tillställas Europeiska unionens institutioner. (4.11.2011/1115)

59 b § (30.1.2004/68)

Genomförande av beslut som har fattats inom Europeiska unionen

När åtgärder vidtas i Finland med anledning av beslut som har fattats inom Europeiska unionen är lagstiftningsbehörigheten och behörigheten i förvaltningsärenden fördelad mellan landskapet och riket på det sätt som följer av denna lag.

Landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna skall samråda, om de åtgärder de kommer att vidta är beroende av varandra. Om endast en åtgärd kan vidtas i medlemsstaten i ett förvaltningsärende där både landskapet och riket har behörighet enligt denna lag, fattas beslutet om åtgärden av riksmyndigheten. Beslutet skall fattas efter samråd med landskapsmyndigheten så att samförstånd eftersträvas och landskapsmyndighetens ståndpunkter så långt som möjligt blir beaktade. Är landskapsmyndigheten och riksmyndigheten inte överens om vilka åtgärder som bör vidtas i en fråga som avses i detta moment, kan en rekommendation till avgörande begäras av Ålandsdelegationen.

Får medlemsstaterna enligt gemenskapsrätten i något fall där både landskapet och riket har behörighet utse endast en förvaltningsmyndighet, utser riket denna myndighet. När denna myndighet fattar ett beslut som annars skulle höra till landskapets behörighet, skall beslutet fattas i enlighet med landskapsregeringens ståndpunkt.

Landskapsregeringen har rätt att stå i kontakt med Europeiska gemenskapernas kommission i ärenden som hör till landskapets behörighet och som gäller verkställighet i landskapet av beslut som har fattats inom Europeiska unionen. Landskapsregeringen och statsrådet kommer närmare överens om hur statsrådet skall informeras om sådana kontakter.

59 c § (6.11.2009/847)

Landskapets ställning i ärenden som gäller fördragsbrott och i mål som behandlas i Europeiska gemenskapernas domstol

Riksmyndigheterna bereder i samverkan med landskapsregeringen innehållet i Finlands svar på ställningstaganden av Europeiska gemenskapernas kommission angående brister vid fullgörandet av medlemsstatens skyldigheter till den del fullgörandet hör till landskapets behörighet samt Finlands ställningstaganden som i ett sådant ärende framförs vid Europeiska gemenskapernas domstol.

Om landskapets och rikets ståndpunkter inte kan samordnas i ett ärende som avses i 1 mom., ska Finlands svar och ställningstagande på landskapsregeringens begäran utformas så att landskapets ståndpunkt framgår. Har talan i ett ärende som avses i 1 mom. väckts på grund av en åtgärd eller underlåtelse från landskapets sida, ska en representant från landskapet ges rätt att delta i det muntliga förfarandet vid domstolen.

Landskapsregeringen kan göra en motiverad framställning hos statsrådet om att Finland ska delta i en anhängig rättegång vid Europeiska gemenskapernas domstol eller väcka talan vid domstolen när det gäller frågor som hör till landskapets behörighet eller annars kan ha särskild betydelse för landskapet.

59 d § (30.1.2004/68) Landskapets nationella ansvar

Har Europeiska gemenskapernas domstol dömt finska staten att betala ett standardbelopp, ett vite eller något motsvarande penningbelopp, är landskapet ansvarigt för detta belopp gentemot riket till den del en åtgärd eller försummelse från landskapets sida är orsak till domen.

Är finska staten utifrån sitt ansvar som medlemsstat skyldig att betala tillbaka gemenskapsmedel till Europeiska gemenskapen, är landskapet ansvarigt för beloppet gentemot riket till den del förvaltningen eller övervakningen av de återbetalade medlen hörde till landskapet.

Är finska staten skyldig att betala ersättning till enskilda för en skada som orsakats av att de gemenskapsrättsliga förpliktelserna i ett ärende inom landskapets behörighet genomförts bristfälligt eller oriktigt, är landskapet till denna del ansvarigt för ersättningen gentemot staten.

Riket och landskapet kan jämka de ansvarsbelopp som avses i 1–3 mom. En tvist om ansvaret behandlas som förvaltningstvistemål vid

Ålands förvaltningsdomstol enligt vad som föreskrivs i 12 kap. förvaltningsprocesslagen (586/1996) och i denna paragraf.

59 e § (30.1.2004) Europeiska gemenskapens regionkommitté

Till en av Finlands representanter i Europeiska gemenskapens regionkommitté skall föreslås en kandidat som landskapsregeringen utser.

BILAGA 3 A

Landskapsundersökningen på Åland

Europeiska kommissionens representation i Finland Ålands landskapsundersökning

Taloustutkimus Oy
Jari Pajunen ja Markus Mervola
15.8.2013

1. Inledning

Denna undersökningen har gjorts av Taloustutkimus Oy på uppdrag av den Europeiska kommissionens representation i Finland.

Syfte med undersökningen och målgrupp

Undersökningen hade som syfte att ta reda på hur befolkningen på Åland förhåller sig till EU.

Genomförande av undersökningen

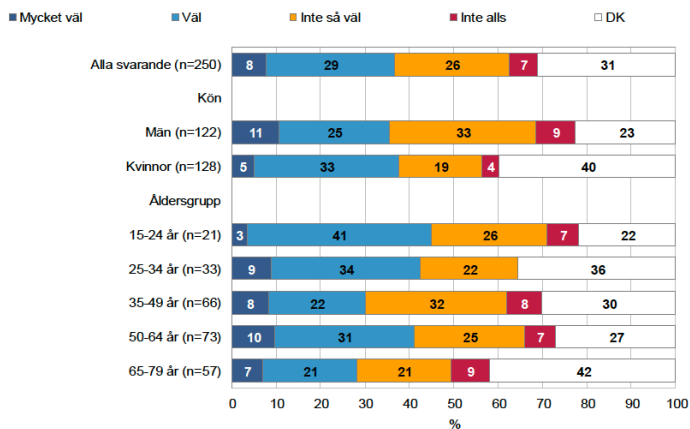
Undersökningen gjordes som telefonundersökning där totalt 250 ålänningar intervjuades. För telefonundersökningen gjordes ett slumpmässigt urval av ålänningar i ålder 15-79 år ur befolkningsregistersystemet. Telefonintervjuerna utfördes 19-22.8.2013 av 5 skolade intervjuare från Taloustutkimus.

Behandling av data

Databehandlingen har gjorts av Taloustutkimus med program som är avsedda för analysering av dylikt material i synnerhet.

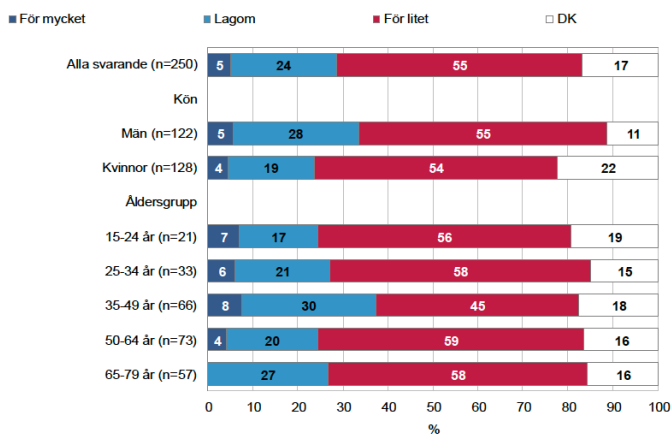
Hur väl har åländska företag kunnat dra nytta av de möjligheter EU erbjuder? Har de kunnat dra nytta....

Alla svarande

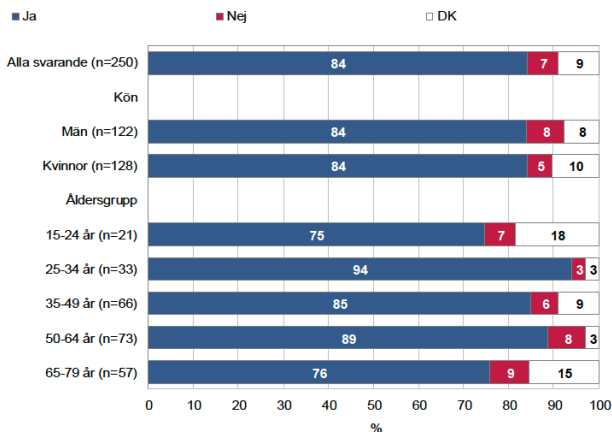
Hur anser du att EU beaktar småskalighet i innovationspolitiken?

Alla svarande

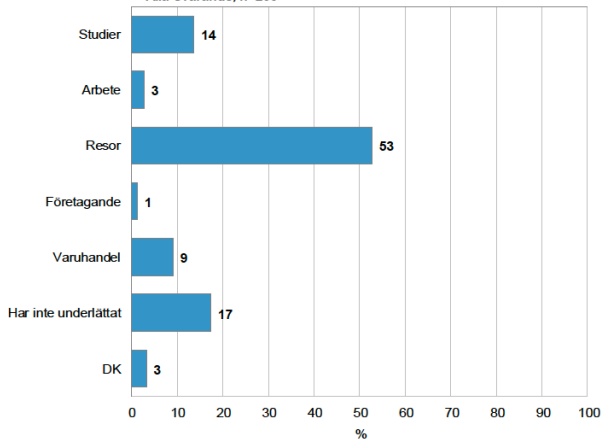
Kunde åländska företag vinna konkurrensfördelar genom att vara föregångare inom miljöteknologi?

Alla svarande

Anser du att Europas öppna gränser har gjort det lättare för dig inom något av följande områden?

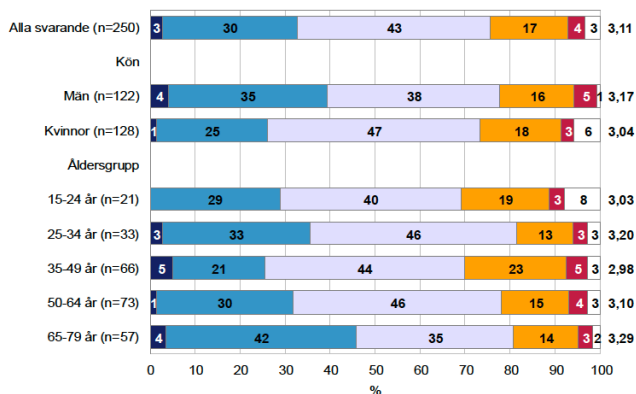
Alla svarande, n=250

Hur påverkas ditt dagliga liv av Finlands EU-medlemskap?

Alla svarande

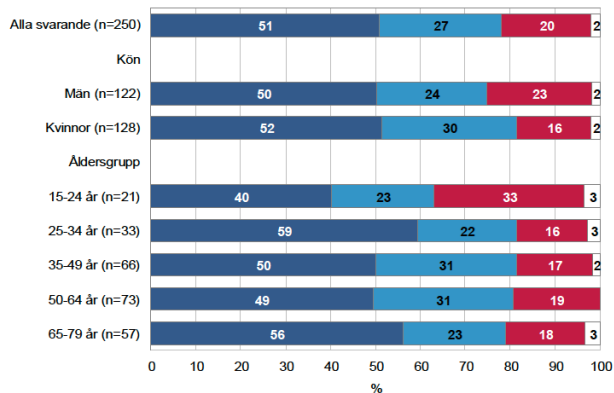
■ 5 Mycket positivt ■ Ganska positivt ■ Varken positivt eller negativt ■ Ganska negativt ■ 1 Mycket negativt □ DK KA

Är Finlands EU-medlemskap enligt din åsikt?

Alla svarande

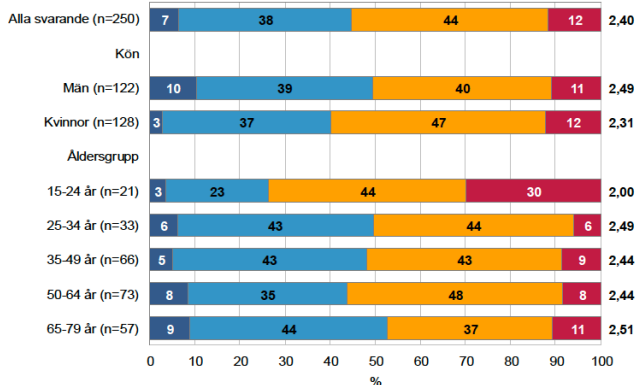
■ En bra sak ■ Varken en bra eller dålig sak ■ En dålig sak □ DK

Hur intresserad är du av EU:s verksamhet?

Alla svarande

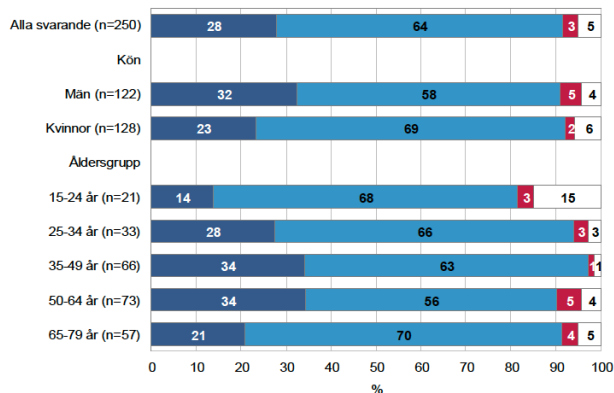
■ 4 Mycket intresserad ■ Ganska intresserad ■ Endast lite intresserad ■ 1 Inte alls intresserad □ DK KA

Behandlas EU-frågor i media enligt din åsikt...

Alla svarande

■ För lite ■ Passligt ■ För mycket □ DK

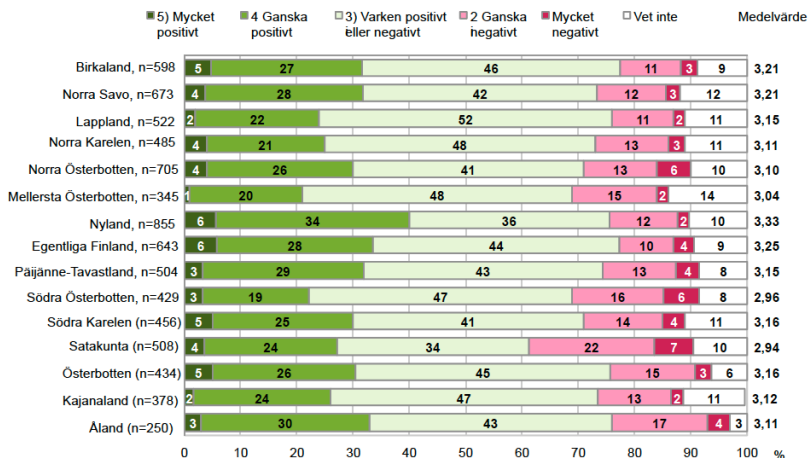

BILAGA 3 B

Sammanfattning av landskapsundersökningarna

Hur påverkas ditt dagliga liv av Finlands EU-medlemskap?

n= alla svarande

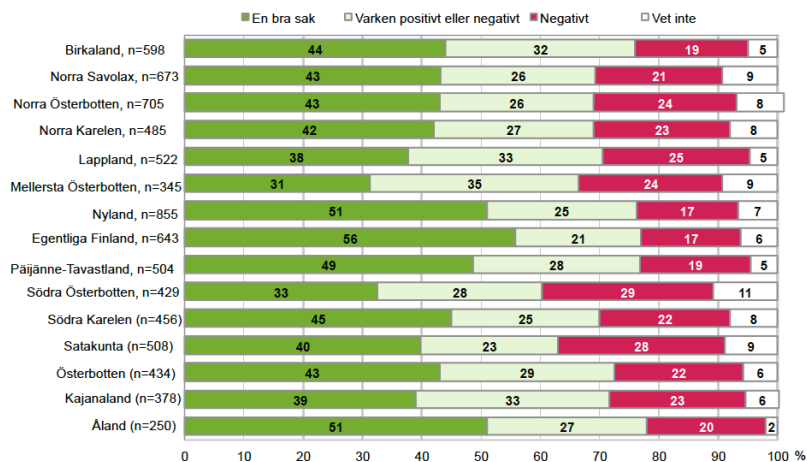

1 | Augusti 2013, Jari Pajunen |

3029, 3820, 3836, 3903, 3257, 3257, 3258, 3514, 3551, 10058, 10553, 10657

Är Finlands EU-medlemskap enligt din åsikt..

n= alla svarande

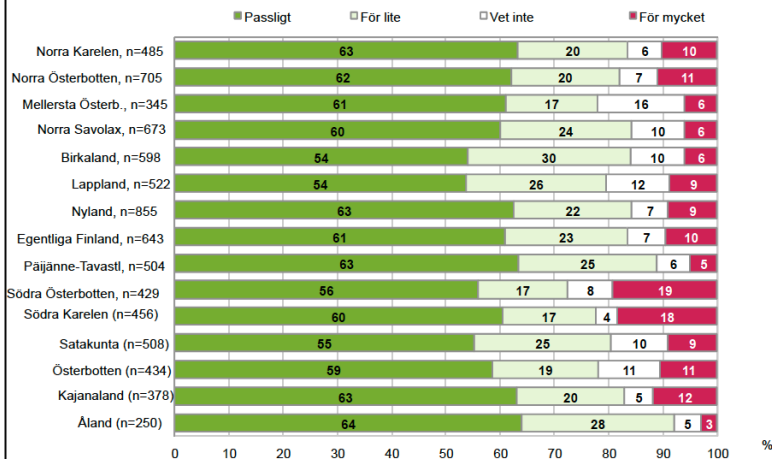

2 | Augusti 2013, Jari Pajunen |

3029, 3820, 3836, 3903, 3257, 3257, 3258, 3514, 3551, 10058, 10553, 10657

Behandlas EU-frågor i media enligt din åsikt

n= alla svarande

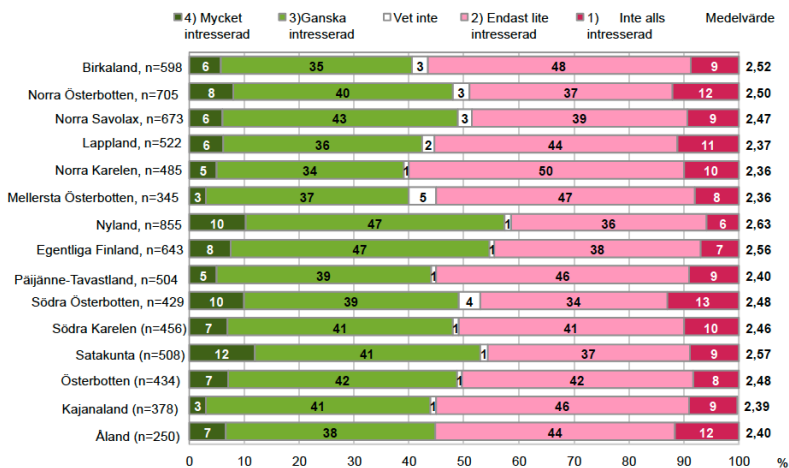

3 | Augusti 2013, Jari Pajunen |

3029, 3820, 3836, 3903, 3257, 3257,
3258, 3514, 3551, 10058, 10553, 10657

Hur intresserad är du av EU:s verksamhet?

n= alla svarande

4 | Augusti 2013, Jari Pajunen |

3029, 3820, 3836, 3903, 3257, 3257,
3258, 3514, 3551, 10058, 10553, 10657

Foto framsida: Ane Cecilie Blichfeldt / norden.org

Foto baksida: Eivind Sætre / norden.org

ISBN print 978-952-281-153-0 • ISBN pdf 978-952-281-154-7

Europainformationen

utrikesministeriet

www.europainformationen.fi